

ταῖς τῶν παιδῶν ψυχαῖς πρακτικῶς μὲν ὡς ἐζῆς. Εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ δώσῃ χαρακτῆρα ἕλωσ οἰκογενειακόν· πρέπει νὰ τὸ θεωρήσῃ καὶ νὰ τὸ παραστήσῃ ὡς μίαν οἰκογένειαν, εἰς ἣν αὐτὸς μὲν ἀντιπροσωπεύει τοὺς γονεῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τὰ τέκνα τῆς οἰκίας. Αὐτὸς ἄρα πρέπει νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς ὡς ἀληθῆς πατὴρ καὶ ὡς ἀληθῆς μήτηρ· καὶ ὅταν προτάξῃ αὐτούς καὶ ὅταν συμβουλεύῃ καὶ ὅταν ἐπιπλήτῃ καὶ ὅταν τιμώσῃ, πρέπει νὰ δεικνύηται ὡς πατὴρ καὶ μήτηρ. Ἐν γένει πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς οὕτως, ὥστε οὗτοι, βλέποντες αὐτόν, νὰ νομίζωσιν ὅτι βλέπουσιν οὐχὶ ξένον τινά, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν πατέρα αὐτῶν καὶ τὴν μητέρα, οἵτινες φροντίζουσι περὶ τῆς καλῆς αὐτῶν ἀνατροφῆς. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς οὕτως ὥστε ν' ἀναπτυχθῇ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν δεσμὸς τοιοῦτος, οἷος ὑπάρχει μεταξύ γονέων καὶ τέκνων. Πρέπει ν' ἀγαπᾷ τοὺς μαθητὰς ὡς πατὴρ καὶ μήτηρ ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀγαπῶσιν αὐτόν ὡς πατέρα καὶ μητέρα. Ἄν δὲν γεννηθῇ τοιοῦτος δεσμὸς μεταξύ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, ἀδύνατον εἶναι νὰ καλλιεργηθῇ ἐν τῷ σχολείῳ τὸ τῆς φιλοστοργίας συναίσθημα. Ἡ φιλοστοργία βεβαίως ἄρχεται ἀναπτυσσομένη ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλ' ὅμως ἐξακολουθεῖ προαγομένη καὶ κρατυνομένη ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐὰν τὸ σχολεῖον δὲν τὴν ὑποχάλψῃ καὶ δὲν τὴν προαγάγῃ, τότε δὲν ἐνεργεῖ καὶ δὲν ἐκπαιδεύει ἰθρικῶς.

Πῶς δὲ καὶ θεωρητικῶς δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ὑποχάλψῃ καὶ προάγῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν παιδῶν τὸ τῆς φιλοστοργίας συναίσθημα, παρέχει κέλριστον παράδειγμα ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύμασιν ὁ παιδαγωγικώτατος τῶν διδασκάλων ὁ Σωκράτης. (2, 2). Οὗτος αἰσθανθεὶς ποτε ὅτι ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Λαμπροκλῆς δὲν ἐφέρετο καλῶς πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐσωφρόνισεν αὐτόν καταδείξας πόσον κακὴ ιδιότης εἶναι ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀναφερομένη καὶ πρὸς πάντα μὲν εὐεργέτην, ἰδίως ὅμως πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ δὴ πρὸς τὴν μητέρα, ἥτις, τὰ πάνθεινα ὑπενεγκούσα πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ τέκνου, εἰς μυρίας ἐνοχλήσεις καθυποβάλλεται μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ, ἀδιαλείπτως μεριμνῶσα καὶ φροντίζουσα περὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ καὶ θεραπείας καὶ ἐκπαιδεύσεως.

Μετὰ τῆς φιλοστοργίας συνάπτεται τὸ ἔργον τῆς φιλαδελφίας, ἣν ὡς αὐτῶς ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν παιδῶν. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ διεγείρῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην· ὀφείλει νὰ καταστήσῃ αὐτούς τοιοῦτους ὥστε νὰ θεωρῶσι τοὺς παρακαθημένους καὶ συνδιδασκομένους οὐχὶ ὡς ξένους τινὰς ἀνθρώπους.

ἀλλ' ὡς ἀδελφούς αὐτῶν, οὕτως ὡς τοιούτους ὀφείλουσιν οὐ μόνον ν' ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐεργετῶσι. Πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ τοιούτου φρονήματος καὶ πρὸς διέγερσιν τοιούτου συναισθήματος ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ διδῆ ἀφορμὴν πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν τοιούτων ἀρετῶν, παρορμῶν τοὺς μὲν εὐπορωτέρους μαθητὰς νὰ βοηθῶσι χρηματικῶς τοὺς πτωχοτέρους, τοὺς δὲ διανοητικῶς ὑπερτέρους νὰ προγυμνάξωσι τοὺς ἀσθενεστερούς· ὀφείλει πρὸς τοῦτους οὐ μόνον νὰ ἀπαγορεύῃ πᾶσαν μεταξὺ τῶν μαθητῶν ὕβριν καὶ λοιδορίαν καὶ κακολογίαν, αἵτινες ιδιότητες ἀπαλλοτριοῦσι τοὺς μαθητὰς πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαιτῇ αὐστηρῶς ὅπως οἱ μαθηταὶ προσφωνῶσιν ἀλλήλους διὰ φιλικῶν προσρήσεων καὶ συνδιαλέγωνται μετ' ἀλλήλων καὶ συμπαίζωσιν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ.

Μετὰ τοῦ συναισθήματος τῆς φιλοστοργίας καὶ φιλαδελφίας συνάπτεται στενωτάτα τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας, διότι ἡ πατρὶς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεγίστη οἰκογένεια. Τὴν ἀρετὴν ταύτην ὀφείλει ὡσαύτως ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παιδῶν. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐπιλαμβάνηται πάσης περιστάσεως ὅπως διεγείρῃ τὴν ἀγάπην τῶν παιδῶν πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην, ἐν ἣ κατὰ πρῶτον εἶδον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνέπνευσαν τὸν φερέσθιον ἀέρα, ἢ ἐν ἣ ἐγεννήθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν καὶ προπάτορες, καὶ ἐν ἣ κείνται τὰ ὅσα αὐτῶν τεθαμμένα. Τὴν πατρίδα πρέπει νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ διδάσκαλος ἐνώπιον τῶν παιδῶν, ὅπως ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὁ Σωκράτης ἐνώπιον τοῦ Κρίτωνος, ἥτοι «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιωτέραν καὶ σεμνοτέραν καὶ ἀγιωτέραν.» Μεταξὺ δὲ πασῶν τῶν χωρῶν ἡ Ἑλλάς κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἀφθονίαν τῶν μέσων, δι' ὧν ἀναπτύσσεται τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Καὶ τῶ ὄντι ποία ἄλλη χώρα ἐνέχει τόσα θείλητρα, ὅσα ἐνέχει ἡ Ἑλλάς; Καὶ τίς ἄλλη χώρα ἐγέννησε τόσους μεγάλους ἀνδρας καὶ τόσον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετικούς, ὅσον ἡ Ἑλλάς; Τὰ θείλητρα ταῦτα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ τὴν παγκόσμιον ὠφέλειαν τῶν τέκνων αὐτῆς ὀφείλει νὰ καταδείξῃ καὶ καταστήσῃ ἐπαίσθητὰ εἰς τοὺς ἑλληνόπαιδας ὁ μέλλων νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἐξάψῃ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην αὐτῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν διδασκομένων μαθημάτων, δι' ὧν δύναται κέλ्लιστα νὰ καλλιεργηθῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας συναίσθημα, διαπρίπουσιν ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, ἅτινα εἴτε ἀμείσως εἴτε ἐμμέσως ἀπτονται τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τοιαῦτα εἶναι τὸ τῆς γεωγραφίας, ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας τοῦ τε ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅταν ὁ μαθητὴς, περιηγόμενος ὑπὸ ἐμπείρου γεωγράφου, βλέπῃ καὶ

ἀκούη ὅτι ἐνταῦθα κεῖται ὁ Μαραθῶν ἢ ἡ Σαλαμίς, ἐνθα οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν τὰ βαρβαρικά στίφη τῶν Περσῶν καὶ ἠλευθέρωσαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· ἐκεῖ κεῖται ἡ Ἀκαδημία, ἐν ἣ ἠδίδαξεν ὁ Πλάτων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὴν περὶ ὑψίστων ἰδεῶν διδασκαλίαν· ἐνταῦθα ἐπεσαν οἱ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγωνισάμενοι, ἐκεῖ ἐγεννήθη ἐξοχὸς τις τῆς Ἑλλάδος στρατηγὸς ἢ ποιητὴς ἢ φιλόσοφος· τότε εὐθὺς διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τοιαύτη πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπη, οἷα διηγέθη ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ περιπλανωμένου Ὀδυσσεύς, ὅστις ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν ὅτι εὐχαρίστως εἰδέχeto τὸν θάνατον ἂν καὶ καπνὸν μόνον μακρόθεν ἔβλεπεν ἀνερχόμενον ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ.— Ὅταν πάλιν διδασκόμενος ὁ μαθητὴς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ὑπὸ ἐμπείρου διδασκάλου, καταμανθάνη τὰς ἡρωϊκὰς καὶ γενναίας πράξεις τῶν πατέρων καὶ προπατόρων αὐτοῦ, οἷον τοῦ Μιλτιάδου καὶ Περικλέους, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κανάρη, τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν Ζωσιμάδων, τότε θαυμασίως διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ οὐ μόνον ὁ θαυμασμὸς πρὸς τοὺς κολοσσοὺς ἐκείνους τῶν πατριωτικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγενὴς πρὸς μίμησιν τούτων ἀμιλλα. Ὅταν πάλιν, περιηγούμενος ὁ μαθητὴς ὑπὸ ἐνθουσιῶντος ἀρχαιολόγου καθορᾷ καὶ παρατηρῇ οὐ μόνον τὰ λαμπρὰ τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ εὐτελῆ μὲν τὴν ὄψιν, μέγιστα τὴν σημασίαν ἔθνικὰ κειμήλια, τότε, ἀνερχόμενος τῇ διανοίᾳ εἰς ἐποχὰς ἐνθεν μὲν δόξης καὶ λαμπρότητος, ἐνθεν δὲ ἀδοξίας καὶ φοβερῶν δοκιμασιῶν, αἰσθάνεται οὐ μόνον ἀγάπην πρὸς τὴν γῶραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, ἀλλὰ καὶ μῖσος καὶ ἀποστροφὴν καὶ ἐκδίκησιν κατὰ τῶν μισοκάλων ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πόσον συντελοῦσι πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ἔθνικῶν κειμηλίων, κατεδηλώθη προφανέστατα ἐν τῇ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν γενομένῃ ἐπισήμῳ αὐτῶν ἐκθέσει, ἐξ ἧς οὐδεὶς ἐξῆλθεν μὴ αἰσθανθεὶς ἀναφθεῖσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν φλόγα τῆς φιλοπατρίας.— Τὰ μαθήματα ταῦτα, ἧτοι ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀρχαιολογία τῆς Ἑλλάδος διδασκόμενα κατ' ἰδίαν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδείσεως, πρέπει νὰ συγχωνεύωνται ἐν τοῖς σχολείοις τῆς κατωτέρας παιδείσεως, ἀποτελοῦντα ἐν μᾶθημα τὸ τῆς πατριδογνωσίας, δι' οὗ ὁ μαθητὴς καταμανθάνει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον τοῦ Ἕλληνοσ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ζῆ. Καὶ ἡ κατάλληλος δ' ἐρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ μάλιστα τῶν ποιητῶν μεγάλως συμβάλλεται εἰς ἀνάφλεξιν καὶ ἀναζωπύρησιν τοῦ τῆς

φιλοπατρικός συναισθήματος, ως ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ κ. Κομνηνός ἐν τινι προηγουμένη συνεδρίᾳ.

Τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς φιλομαθείας δύναται ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχολείῳ νὰ διεγείρῃ ἐν τῆς τῶν μαθητῶν καρδίαις διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων μέσων, καταδεικνύων ὅτι μὲν καλὰ ἀποτελέσματα τῆς μαθήσεως, ὅτε δὲ τὰς κακὰς συνεπειὰς καὶ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀμαθείας· ὅτε μὲν φέγων καὶ τιμωρῶν τοὺς ἀμελεῖς, ὅτε δὲ ἐπαινῶν καὶ βραβεύων τοὺς ἐπιμελεῖς. Θαυμασιώτατος τρόπος πρὸς διεγερσιν τῆς φιλομαθείας εἶνε ὁ Σωκρατικός, ἥτοι ὁ τοῦ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι, καθ' ὃν ὁ διδάσκαλος δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸν μαθητὴν εἰς τὸ νὰ εὕρῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, ὅπερ ἄφρατον χαρὰν παρέχει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ θαυμασίως παρφορμᾷ αὐτὸν εἰς περαιτέρω ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, ἥτοι πρὸς μάθησιν.

Ἡ φιλομάθεια ὁμῶς τῶν ἑλληνοπαίδων πρέπει νὰ λάβῃ ἰθνηκὴν διεύθυνσιν· λαμβάνει δὲ τοιαύτην, ὅταν τραπῇ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς μαθήσεις. Ἄν ἦναι ἀληθές ὅτι οἱ Ἕλληνες διεπρέψαν εἰς πάντα τὰ εἶδη τῶν γνώσεων καὶ ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν ἐφώτισαν καὶ φωτίζουν τὴν ἀνθρωπότητα, τότε οὐδεμιᾶς συγγνώμης εἴμεθα ἄξιοι ἂν δὲν ἐμβαπτίσωμεν κατὰ πρῶτον τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἡμετέρων νέων ἐν τοῖς πνευματικοῖς νόμοις τῶν προγόνων αὐτῶν. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ σοφία διήνοιξε ξένους ὀφθαλμοὺς καὶ ἐμόρφωσε ξένα ἔθνη, δὲν εἶναι ἐντροπὴ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιζητῶμεν νὰ μορφώσωμεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας διὰ ξένων συστημάτων; Δὲν εἶναι ἐντροπὴ καὶ δὲν διαπραττόμεν τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων νὰ καταφεύγωμεν εἰς ξένα καὶ ζοφερά φιλοσοφήματα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς τῶν νέων διανοίας, παραμελοῦντες τὰ φιλοσοφήματα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ὧν οὐδὲ τὸν ἰκάντα τῶν ὑποδημάτων εἶναι ἄξιοι νὰ λύσωσι οἱ Ἑγελοὶ καὶ οἱ Ἑρβαρτοὶ;

Ἐπιθύμουν ἀρθρωτέραν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐπιθύμουν ζωηροτέραν καὶ ἐνθουσιαστικωτέραν τὴν διδασκαλίαν τῶν διδασκάλων, ἐπιθύμουν τέλος οὐ μόνον τὰ βιβλία τῶν ἑλληνοπαίδων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐπιστήμη νὰ φέρῃ ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ὅπως πάνυ ὀρθῶς ἀποφαίνεται ἐν τινι ἄρθρῳ (ἐν Ἀκροπόλει ἐτ. Ε' ἀριθ. 698, 699) εἰς ἐνθουσιώδης ἑλλην, ὁ κ. Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος.

Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἄρθρῳ ὁ κ. Ἰάλεμος ἐρωτήσας μετ' ἀπορίας.

« Διὰ τί τὰ γράμματα δὲν ὑπῆρξαν τοσοῦτω γόνιμα εἰς ἔθνικας μεγαλο-
 πορίας μετὰ τὴν ἀποκλιτικιστικὴν τοῦ βασιλείου ; » εὐρίσκει ὡς αἰτίαν
 τὸ ὅτι οὔτε τὰ βιβλία οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ διδασκαλία φέροι ἐν Ἑλ-
 λάδι ἔθνικόν χαρακτήρα. Καὶ περὶ μὲν τῶν βιβλίων ἀποφίνεται : « Πᾶν
 βιβλίον ἐκδιδόμενον ἐν Ἑλλάδι θὰ ἐπιθύμουν νὰ φέρῃ ἔθνικόν χαρακτήρα »
 ἐπιθύμουν ἔθνικὴν καὶ αὐτὴν ἐτι τὴν γεωμετρίαν. Τοῦλάχιστον ἤθελον
 νὰ ὀνομάζῃται αὕτη *Εὐκλείδης*, ὡς ὀνομάζεται ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ γεωμετρία.
 Φαντάζομαι ὅπως ἂν χρησιμωτέρα διὰ τὸ ἔθνος ἤθελεν ἀποδοῖν ἢ συγκέν-
 τρωσις τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς νεολογίας τῆς ἀπὸ πέντε
 δεκαετηρίδων καταναλωθείσης εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν κανόνων, καθ' οὓς
 πρέπει νὰ ὀρισθῶσιν αἱ σχέσεις Βασιλείας καὶ Κοινοβουλίου, ἀντιπροσω-
 παίικς ἔθνικῆς καὶ Κυβερνήσεως, τὰ δικαιώματα τῶν διαλύσεων καὶ τῆς
 ἐκλογῆς τῶν πρωθυπουργῶν, φαντάζομαι, λέγω, ὅπως ἂν χρησιμωτέρα
 ἤθελεν εἶσθαι ἢ συγκέντρωσις τῆς οὕτω σπαρακτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν
 συγγραφὴν πρακτικῶν ἀφ' ἑνὸς, τὸν ἐνθουσιασμὸν ἀφ' ἑτέρου παραγόντων
 βιβλίων καὶ πραγματευομένων περὶ τῶν μέσων δι' ὧν ἤθελεν ἀυξήσει ὁ ἑλληνικὸς
 πληθυσμὸς, περὶ τῶν δεινῶν ὅσα ὑπῆσαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς μουσουλμανικῆς κα-
 τακτῆσεως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐκάστη γωνία τῆς Ἀνατολῆς· περὶ τῶν
 κρίσιμων περιόδων ἃς διῆλθεν ἕκαστος τῶν πιστέντων ἐν Εὐρώπῃ ἔθνων,
 οἷον ἡ Γερμανία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Πολωνία, ἡ Ἰταλία καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν
 καὶ θυσιῶν, ἃς κατέβηκον ἵνα ἀνορθωθῶσιν, ἢ περὶ τῶν λόγων οἰ-
 τινῆς ἐπήνεγκον τὴν πτώσιν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Ὅπως ἂν χρησιμωτέρα θὰ
 ἦτο ἢ πνευματικὴ δραστηριότης τῆς ἑλληνικῆς νεολογίας, ἐὰν ἐδαπνά
 τὸν πολύτιμον αὐτῆς χρόνον περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ δημοσίευσιν ἀκριβῶν
 στατιστικῶν, ὑπολογισμῶν περὶ τῆς ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς, γεωργικῆς,
 πνευματικῆς, ἐθνολογικῆς αὐξήσεως ἢ μειώσεως ἐκάστου τῶν μεγάλων
 τμημάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ ἀνὰ πᾶσαν δεκαετηρίδα ἀπὸ
 τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἂν καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς
 τοῦ αἰῶνος. » « Ἐπιθύμουν, λέγει, δρᾶμα ὅπερ ἤθελον εἶσθαι ἱκανὸν νὰ
 ἐπιφέρῃ κολλησμὸν πατριωτισμοῦ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως
 τὸ δρᾶμα τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ συνεκόσμη τὰς τῶν Γάλλων ψυχάς, καὶ
 διετήρει διαρκῶς ζῶν τὸ αἶσθημα τοῦ μίσους κατὰ πάσης τυραννίας.
 Ἐπιθύμουν μουσουργοὺς καθιστώντας δημῶδη ἀπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς
 τὰ πατριωτικὰ ᾄσματα, ὅπως ὁ Βέρδης ὅστις διὰ τῶν πρώτων αὐτοῦ
 μελοδραμάτων, τοῦ *Ναβοιχοδοιόσορος* καὶ τῶν *Λομβαρδῶν* καὶ τῶν
Αἰσῶν ἰθευρέθη συνειργῆσαι τοῦ Γαβριήλδου καὶ τοῦ Μαρσίνου. Ἐπι-

ἡμουν ἱστορικά συγγράμματα, ὅμοια ἐκείνοις ἀτινα τῷ 1846 καὶ 1847 προπαρασκευάσαν τὰς μεγάλας μεταβολὰς τὰς ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἀρξαμένας καὶ ἀποληξάσας μὲν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δεσποτισμοῦ, ἀλλὰ προοδοποιήσασας τὴν δι' ἄλλων τύπων ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν ἃς παρήγαγε τὸ 1848.» Περὶ δὲ τῆς ἐπιστήμης λέγει τάδε·

«Ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν ἐρρήθη περὶ τοῦ παγκοσμίου χαρακτῆρος, ὃν φέρει καὶ πρέπει νὰ φέρῃ ἡ ἐπιστήμη, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αὕτη ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἀντιζηλίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἀντιζηλίας τῶν ἐθνῶν. Ἐκπλήσεται τις διεξερχόμενος τὰς μεγάλας ἐπιστημονικὰς προόδους ἃς ἐποίησεν ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σύγκρουσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἀκριβῶς καθ' ἧς ἐπέπεσαν πάντες οἱ ὀπισθοδρομικοὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τοῦ παρισινοῦ ἐδάφους φλογερώτατα ἐκαλλιεργοῦντο καὶ γιγαντιαίως προὐχώρουν αἱ ἐπιστήμηαι, καθ' οὓς χρόνους πυρετώδης ὀργῆ ἤλαυνε τὰ πλήθη εἰς ὑπεράσπισιν τῶν γαλλικῶν ὀρίων. Γερμανικωτάτη ἀπεδείχθη ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ Πρωσίᾳ ἀπὸ τῆς ἐπύριον τῆς ἐν Ἰένη καταστροφῆς μέχρι τοῦ 1862 καὶ ἔτι γερμανικωτέρα ὀσημέραι καθίσταται. Ὁ πολιτικὸς κλάδος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐγγέλου εἶναι κοπιῶδες καὶ ἐναγώνιον, ἀλλὰ τέλειον σύστημα τῶν ἰδεῶν αἵτινες ἐπικράτουν ἐν ταῖς Γερμανικαῖς αἰχλαῖς ἢ τὰς ὁποίας ἤθελον νὰ διαδώσωσιν αἱ γερμανικαὶ αὐλαὶ καὶ ἰδίως ἡ τῆς Πρωσίας, διότι ἡ ἀνάγκη, ἣν τίθησιν ὡς βῆσιν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἰδιῶδες τοῦ Φρειδερίκου, ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἰσχύος, ἣν ἔτι ἰταμώτερον δογματίζει ὁ γερμανικώτατος ἱστορικὸς Μόμσεν. Τὰς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου, ἣθελεν εἶπει τις, δὲν ἀπεδέξαστο καὶ δὲν ἐτελειοποίησεν ὁ πολὺς Λίκελος ἢ ὅπως ἐξενέγκῃ τὴν γνώμην ὅτι ἀκαθ' ἃ ἐκ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐξάγεται, ἡ Γερμανικὴ φυλὴ εἶναι ἡ τελειότερα πασῶν.» «Τὴν θέλω, λέγει ἄλλοχού, ἀκόμη ἐθνικὴν τὴν ἐπιστήμην ἀφ' ὅτου εἶδον πῶς γράρονται ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1870 ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία, ἐν δὲ ταῖς Σλαβικαῖς χώραις πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων, ἀφ' ὅτου εἶδον τὰ διὰ τοὺς γερμανόπαιδας ἐγχειρίδια ἀνευρίσκοντα καὶ ἀναγράφοντα τὰς ἐκ τῆς γερμανοφραγκικῆς φυλῆς διατηρουμένας εἰσέτι γερμανικὰς ἐξεις καὶ παραδόσεις ἐν γαλλικαῖς ἐπαρχίαις πρὸ αἰῶνων ἐκγαλλισθείσαις, ἀφ' ὅτου ἀνέγνων βιβλία προωρισμένα διὰ τὴν ἐγκύκλιον ἐκπαίδευσιν τῶν Ἀγγλοπαίδων διδάσκοντα οὕτως σκοπίμως τὴν Ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ὥστε οἱ Βρεττανοὶ νὰ παριστῶνται ὡς οὐδέποτε ἐν πολέμῳ ἠττηθέντες ὑπὸ τῶν Γάλλων.» Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας ἀποραινόμενος ἐρωτᾷ μετὰ θλίψεως

πατριωτικῆς : « Διὰ τί δὲν ἀντῆγησαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν καταστήματα ἐξ εὐγλώττων καὶ ἀρρένων πῶν ἐμπεδουσῶν σκοπιμῶν διευθύνουσιν τῶν ἐλληνικῶν καρδιῶν καὶ διανοιῶν πρὸς κατανόησιν τῶν περίξ κινδύνων, πρὸς ἐφαρμογὴν δραστηκῶν μέσων κατηγήσεως, πρὸς ἐπίκλησιν αἰσθημάτων ἅτινα ἤθελον ὀδηγήσει πολλὰ βαλάντια εἰς κατάρτισιν εὐρείου πανελληνίου ἐθνικοῦ κομητάτου ; Διὰ τί τὸ βιβλίον καὶ τὸ περιοδικὸν δὲν ἐξυπηρέτησαν παρ' ἡμῖν ὅσον εἶδει τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς ; Διὰ τί δὲν ἠκούσαμεν ἡμεῖς ἢ οἱ διάδοχοι ἡμῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φιλοσοφίαν συγκινούσαν τὰ νεῦρα, οἷα ἢ τοῦ Ζουφροᾶ ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ, ἣτις ἐξῆπτε τὸ φρόνημα τῆς Γαλλικῆς νεολαίας καὶ ἀνύψου αὐτὴν εἰς τὴν διεξερεύνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσορισμοῦ καὶ καθίστα αὐτὴν ἐτοιμὴν πρὸς τὰς ὑπερτάτας θυσίας ; »

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ φιλοπᾶτριδος Ἰαλέμου, ὅσῳ καὶ ἂν ὑποθεθῶσιν ὑπερβολικαί, χρῆζουσι βαθείας μελέτης, ὡς ἐνέχοντες μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν ἐλληνοπαίδων διαμορφώσει.

Τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς φιλοκαλίας δύναται νὰ καλλιεργήσῃ ὁ διδάσκαλος καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ σχολείου καλλιεργεῖ τὴν φιλοκαλίαν, ὁ διδάσκαλος οὐ μόνον διατηρῶν ἐν τάξει καὶ καθαριότητι τὰ τοῦ σχολείου καὶ στολιζῶν αὐτὸ δι' εἰκόνων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων, φερόντων τὸν τύπον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπειτῶν παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καθαριότητα μὲν περὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ βιβλία, εὐκοσμίαν δὲ καὶ εὐσημολοσίαν περὶ τε τοὺς λόγους καὶ περὶ τὰς κινήσεις καὶ τὴν στάσιν τοῦ σώματος καὶ δὴ τοιαύτην εὐκοσμίαν, οἷαν ἀπῆτουν παρὰ τῶν τέκνων αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐφιλοκάλουν ἄνευ μακροχρότου κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Περικλέους. Τὰ τέκνα δηλαδὴ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἠσκούοντο εἰς τὸ περιπατεῖν εὐσταλῶς καὶ μὴ κινεῖν τῆδε κάκεισε τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἔχειν τὸν βραχίονα αὐτῶν ὑπὸ τὸ ἱμάτιον. Ἐκτὸς δὲ τοῦ σχολείου δύναται ὁ διδάσκαλος ν' ἀναπτύξῃ ἐν ταῖς τῶν παίδων καρδίαις τὴν φιλοκαλίαν καταδεικνύων τὸ κάλλος οὐ μόνον τῶν θείων δημιουργημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλληνικῶν καλλιτεχνημάτων.

Τὸ δὲ φιλόθρησκον τῶν παίδων δύναται νὰ καλλιεργήσῃ ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχολείῳ δι' ἀπάντων ἐκείνων τῶν μέσων τῶν τε πρακτικῶν καὶ θεωρητικῶν, ἅτινα ὑπέδειξεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐν τῷ πέρυσι συζητηθέντι θέματι περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ θρησκευτικῆς τῶν νέων μορφώσεως.

Τὴν δὲ φιλελευθερίαν δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ ἐν ταῖς

παιδίων ψυχαίς, συζητῶν μετ' αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ἀποφεύγων πᾶν μέσον δυνάμενον νὰ περιορίσῃ καὶ δεσμεύσῃ πᾶσαν αὐτῶν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ἐλευθερίαν, καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀνελευθέρους καὶ ἀνδραποδώδεις. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδόλως ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀφίνη τοὺς μαθητὰς νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσι ὅ,τι θέλουσιν, ἀλλὰ συμβουλευόμεν ὅπως οὗτος προσδιορίζῃ ἐκάστοτε τὰ ὅρια τῆς παιδικῆς ἐνεργείας καὶ ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως διαγράψῃ ἐκάστοτε κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὀφείλει ν' ἀφίνη τοὺς μαθητὰς νὰ ἐνεργῶσιν ἐλευθέρως, τοὺς κύκλους δὲ τούτους ὀφείλει κατὰ μικρὸν νὰ εὐρύνῃ ὁ διδάσκαλος ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς τῶν μαθητῶν προόδου. Τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν μαθητῶν δύναται νὰ προαγάγῃ ἔτι μᾶλλον ὁ διδάσκαλος καθιστῶν διὰ καταλλήλου ἀσκήσεως καὶ διδασκαλίας τὸ μὲν σῶμα αὐτῶν καρτερικὸν τῶν πόνων καὶ τῶν ἀλγηδόνων, τοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ θάλπου, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ἀνωτέραν τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ μίσους, τῆς φιλαυτίας καὶ ἀλαζονείας καὶ πάντων τῶν λοιπῶν παθῶν, τῶν ἐπιζητούντων νὰ κατακρατήσωσιν αὐτῆς καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν ὑπόδουλον καὶ ὑποχείριον. Τὴν δὲ δουλείαν τῶν παθῶν θεωρεῖ ὁ Σωκράτης πασῶν τῶν δουλειῶν χειρίστην (Ξεν. Ἀπομν. 4,52).

Αὗται, κύριοι, εἶναι αἱ ἀρεταί, καὶ οὕτως ὀφείλει νὰ καλλιεργήσῃ αὐτὰς ἐν ταῖς τῶν παιδίων ψυχαίς ὁ διδάσκαλος, ὁ ἐπιζητῶν νὰ μορφώσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ σχολείῳ ἔθνικῶς. Ἄλλ' ἴσως τις εἶπῃ ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται, ἦτοι ἡ φιλοστοργία καὶ φιλοπατρία, ἡ φιλομάθεια καὶ φιλοκαλία, τὸ φιλόθρησκον καὶ φιλελεύθερον παρατηροῦνται καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ ἀποτελοῦσι τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας παντὸς σχολείου. Βεβαίως καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη παρατηροῦνται αἱ ἀρεταί αὗται, οὐδὲ φρονοῦμεν ὅτι μόνον ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῆς τούτων κατοχῆς. Ἐκείνο τὸ ὅποιον ἡμεῖς ἐνταῦθα δυσχυριζόμεθα εἶναι ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔθνει εἶναι τοσοῦτον ζωηραὶ καὶ ἐπιτεταμέναι, ὅσον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει. Αἱ ἀρεταί αὗται εἶναι οὕτω πως συμπεφυκυῖαι μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἑλληνος ὥστε ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· ἐκδηλοῦνται δὲ διὰ τρόπου τοιούτου καὶ τοσοῦτον ζωηροῦ, οἷος καὶ ὅσος παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔθνει παρατηρεῖται. Καὶ τῷ ὄντι ἂν παρακολουθήσῃ τις τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μετὰ προσοχῆς, θέλει παρατηρήσει ὅτι ὁ ἑλλην ἐκπαλαὶ οὐ μόνον κατεῖχε τὰς ἀρετὰς ταύτας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ἐξεδήλου. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται πρέπει νὰ καλλιεργηθῶσιν ἐπὶ τῇ βίᾳ τοῦ αὐτοῦ τῆς ἐκδηλώσεως τρόπου. Ἄν

τὴν βίαν ταύτην μεταβάλλωμεν, εἶναι κίνδυνος μὴ καταστρέψωμεν καὶ αὐτὰς τὰς ἀρετάς. Καὶ τῷ ὄντι περικεῖρατε ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τὸν κόσμον τῶν εἰκότων καὶ τὴν λοιπὴν ἱεράν πομπήν, καὶ θέλετε ἰδεῖ εὐθύς καταπίπτον καὶ αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα· ἀφαιρέσατε ἀπὸ τοῦ ἔθνους τὰς ἐκπαλαί ἐν χρήσει οὐσας ἐθνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, καὶ θέλετε ἰδεῖ εὐθύς καταπίπτον τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Διὸ μέγα δίκαιον εἶχεν ὁ Πλάτων ὅτε ἔγραφεν ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς μουσικῆς ἡ μεταβολὴ οὐδόλως γίνεται ἄνευ διαταράξεως καὶ μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν διατάξεων. Θανάσιμον ἄρα ἀμάρτημα διαπράττουσι καὶ τῶν μεγίστων ἐθνικῶν ἀρῶν ἐνοχοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες τολμῶσι νὰ προσβάλλωσι τὰ τοῦ ἔθνους ἥθη καὶ ἔθιμα, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ ἀρεταὶ αἱ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀπαρτίζουσαι. Τὰ ἐλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα γρη῏ζουσι μὲν ἐξευγενήσεως καὶ κηλίξεως ἀπὸ ξενικῶν στοιχείων, οὐδόλως ὅμως πρέπει νὰ καταστραφῶσιν ἢ οὐσιωδῶς ἀλλοιωθῶσιν. Ἡ τούτων καταστροφὴ ἢ οὐσιώδης ἀλλοίωσις θέλει ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἐκφύλισιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ ἐνεργήσων τὴν τοιαύτην καταστροφὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἔσται ὁ καταστροφεὺς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Τούτων οὕτως ἐχόντων διατυπώνω ὡς ἐξῆς τὴν περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων μορφώσεως γνώμην μου.

Τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖον μορφώνει τοὺς ἐλληνοπαιδὰς ἐθνικῶς ὅταν ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ἐκπαλαί ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἔθνει ἐπικρατούντων ἠθῶν καὶ ἐθίμων καλλιεργῇ ἐν ταῖς τῶν νέων καρδίαις τὴν φιλοστοργίαν καὶ φιλοπατριαν, τὴν φιλομάθειαν καὶ φιλοκαλίαν, τὴν εὐσέθειαν καὶ ἐλευθεριότητα, αἵτινες ἀρεταὶ ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν τὸν τοῦ Ἑλλήνος χαρακτῆρα.

Κατορθοὶ δὲ τὴν μόρφωσιν ταύτην κηθόλου μὲν διὰ διδασκαλίας πατρικῆς καὶ ἐμπνεούσης ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀληθές, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν.

Ἰδίῃ δέ, 1) Διὰ τῆς καταδείξεως τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸν ἐθνικὸν τοῦ Ἑλλήνος χαρακτῆρα καὶ τῆς διεγέρσεως τοῦ πρὸς αὐτὰ σεβασμοῦ.

2) Διὰ τῆς ἐμβριθοῦς καλλιεργίας τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας γινομένης.

3) Διὰ τῆς ἀφθόνου καὶ ἐπαγωγικῆς διδασκαλίας τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων.

γραμμάτων πεζῶν τε καὶ ποιητικῶν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀντλήσεως καὶ καταδείξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

4) Διὰ τῆς μεταδόσεως γνώσεων ἀκριβεστάτων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰδῶν καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ὄψεις θεωρουμένου.

5) Διὰ τῆς συγνῆς μελέτης βιβλίων ἐμπνεόντων ἐν τῇ τῶν νέων ψυχῇ φρόνημα ἑλληνοπρεπές.

6) Διὰ τῆς συγνῆς ἐπισκέψεως ἱστορικῶν τοποθεσιῶν, καὶ διὰ τῆς συγνῆς θέας καὶ μελέτης ἐθνικῶν καλλιτεχνημάτων καὶ κειμηλίων, ἀναπτυσσόντων μὲν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, διεγείροντων δὲ τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμόν.

7) Διὰ τῆς συγνῆς παραστάσεως δραμάτων ἑλληνικῆν ὑπόθεσιν ἔχόντων καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ συντεταγμένων.

8) Διὰ τῆς συγνῆς ᾠδῆς ἄσμάτων ἐθνικῶν τὴν τε μελωδίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

Καὶ 9) Διὰ σωματικῶν ἀσκήσεων, συνδεδεμένων μετ' ὀργήσεως ἐθνικῶν χορῶν.

Μετὰ τὸν κ. Σπαθᾶκην λαβῶν τὸν λόγον ὁ κ. Θεοδωροπούλος εἶπε τοιαῦτα :

Δὲν μεταμέλομαι, Κύριοι, δι' ὅσα κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν εἶπον, εἰ καὶ ἐφέχθη ἐν ὑποκειμένῳ ὡς ὑπερβολικὰ δῆθεν εἰπὼν. Ἐχω δὲ τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔχω ἀξιοπίστους μάρτυρας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου τοὺς πείραν κεκτημένους τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς σχολείοις, τοῖς σχολείοις, λέγω, τοῦ ἔθνους, διότι περὶ τούτων κυρίως πρόκειται καὶ οὐχὶ περὶ τῶν ὀλιγίστων καὶ μεμονωμένων καὶ εἰς τάξεις τινὰς κοινωνικὰς ἀνηκόντων, ἐν οἷς πιθανὸν ἄλλως, καὶ εὐκταίστερον εἶνε τοῦτο, νὰ ἔχωσι τὰ πράγματα.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς τῶν παιδῶν μορφώσεως εἶνε ζήτημα ἀποκλειστικῶς ἀνήκον καὶ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς καλῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τοῦ ἔθνους· καὶ βεβαίως, ὅταν λέγωμεν τῶν σχολείων τοῦ ἔθνους ἐννοοῦμεν ἀναμφισβητήτως, τῶν δημοσίων σχολείων. Ἐὰν λοιπὸν, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὑποδείξω διὰ τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ὁμιλίας μου τὰ σχολεῖα ταῦτα δὲν ἔχουσι καλῶς, ὡς καὶ δὲν ἔχουσι, δεόν νὰ ἐξετάσωμεν νῦν διὰ βραχείων, κατὰ τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κρίσιν διὰ τίνων μέσων δύναται νὰ προσγένηται ἡ ποθουμένη βελτίωσις, ἐξ ἧς θέλει προέλθῃ ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ μόρφωσις καὶ παιδεύσις τῆς καθόλου νεολαίας· διότι παῖδες μορφωθέντες ὅπωςδήποτε καλῶς ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις, βέλτιον δὲ καὶ ὅσον δεῖ μορφούμενοι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν